

Griekenland door een Atheense bril: vroeger, nu en straks

MARC VAN DEN REECK

ERE-AMBASSADEUR

Athene: wereldcentrum, dorp, hoofdstad

Wanneer men over de Griekse Oudheid spreekt, denkt men steevast aan de centrale plaats die Athene toen innam, weze het cultureel, politiek of economisch. Het antieke Athene had inderdaad het Westerse denken op beslissende wijze richting gegeven door, eigenlijk voor het eerst in de maatschappelijke geschiedenis, de mens als individu centraal te stellen, en het individuele belang, het recht van de burger op een geuite mening en op fysieke en ethische bescherming te laten doorwegen op het belang en de werking van het collectief, de Staat. Democratie in het antieke Athene was weliswaar bij verre nog niet wat wij vandaag onder dat concept begrijpen, maar de grondvesten van onze hedendaagse participatiemaatschappij reiken toch op goed herkenbare manier naar dat Athene van 25 eeuwen terug. Athene was toen trouwens ook al een werkelijke stad, of beter stadstaat, met een driehonderdduizendtal inwoners: op zich al een logistiek bravourestuk van ordening, bevoorrading en onderhoud, wanneer men in acht neemt welke technische- en communicatiemiddelen destijds slechts ter beschikking stonden.

In de 19de eeuw, ruim twee millennia woelige geschiedenis later, was het ver zoeken naar die antieke glorie. Omstreeks 1830, toen de huidige Helleense Staat in de vorm van een internationaal erkend Koninkrijk ontsproot uit de onafhankelijkheidsrebellie tegen de Ottomaanse overheersing, telde Athene nog amper 10.000 inwoners. Het centrum van antieke cultuur was vervallen tot een groot dorp. Het was dus eigenlijk alleen maar omwille van het antieke aureool en de daaraan gekoppelde waarden die Athene vertegenwoordigde, dat het stadje tot 's lands officiële bestuurszetel werd verheven, en beslist niet omwille van enig stedelijk, economisch of politiek belang op dat moment.

Prompt werd de nieuwe hoofdstad echter een heuse bouwwerf, met allerlei urbanisatieprojecten die de eerste Beierse koningen uit hun land van oorsprong meebrachten; of liever, terugbrachten. Want de Oudgriekse zuilen en tempelfrontons vormden uiteraard de hoofdeigenschap van de gangbare neo-

klassieke architectuur van de prestigieuze gebouwen die de bouwmeesters talrijk neerpootten, in een compacte perimeter omheen de Hoge Rots van de Akropolis. Ze maken vandaag intrinsiek deel uit van het karakterbeeld in hartje Athene en geven de stad het cachet van een ware hoofdstad, in een wat bevreemdende maar toch niet oncomfortabele co-existentie met de deels bewaarde antieke tempels, de archeologische vindplaatsen en de Byzantijnse kerkjes die her en der op pleintjes en in smalle straten verspreid liggen.

Tegen de eeuwwisseling, omstreeks 1900, telde Athene al ongeveer 100.000 inwoners. Een aanzienlijke toename weliswaar, maar Brussel was op dat ogenblik meer dan twee keer zo groot en Amsterdam was in die periode zelfs ‘thuis’ voor ruim een half miljoen mensen. Nochtans waren België of Nederland, met respectievelijk 6,7 en 5,1 miljoen inwoners amper dichter bevolkt dan Griekenland dat 4,9 miljoen inwoners telde. Athene was dus, zijn groei ten spijt, als hoofdstad relatief klein en provinciaal gebleven.

De echte bevolkingsexplosie kwam er pas in de jaren 1920, in de nasleep van de Grieks-Turkse oorlog van 1919-1922, die noodlottig afliep voor Griekenland met het Verdrag van Lausanne van 1923, het definitieve einde van een Griekse droom om de Ionische kust met onder andere de stad Smyrna (Izmir) binnen het territorium van het Helleense Koninkrijk te consolideren.¹ Reeds tijdens de drie jaar durende vijandelijkheden ontvluchtten 150.000 Grieken Klein-Azië en in het raam van de vredesonderhandelingen van Lausanne in 1923 besloten Athene en Ankara tot een bevolkingsuitwisseling, waarbij nog eens 1,1 miljoen etnische Grieken op dramatische wijze uit Smyrna en andere oorden in Klein-Azië naar Griekenland werden gedeporteerd. Velen onder hen kwamen in Athene en het omliggende platteland van Attica terecht. Alle Attische plaatsnamen met ‘Neos’, ‘Nea’ of ‘Neo’, betekendend ‘Nieuw’, zijn nederzettingen die in deze volksverplaatsing hun oorsprong vinden: Neo Iraklion, Nea Smyrni, Nea Ionia, Neos Kosmos, Nea Makri, enz. Tegen 1928 telde de stad Athene zelf aldus 800.000 inwoners, maar liefst een verachtvoudiging in het bestek van minder dan drie decennia!

Ook nadien bleef Athene gestaag het platteland en de kleine provinciesteden van bevolking leegzuigen: in 1971 doorbrak de hoofdstad zelfs de grens van twee miljoen inwoners en tien jaar later stond de teller alweer op het dubbele, vier miljoen. Deze onstuitbare groei heeft vanzelfsprekend ingrijpende gevolgen gehad voor de organisatie en het sociaal weefsel van de stad, en zelfs van heel Griekenland, vermits bijna de helft van ’s lands bevolking inmiddels samengetroeft was in de hoofdstad en de onmiddellijke omstreken.

¹ Voor het Verdrag van Lausanne, zie ook de bijdrage van Kees Klok in dit volume.

Heel wat van deze ontwikkelingen hebben trouwens wezenlijk bijgedragen tot de structurele problemen waarmee de Griekse economie heeft af te rekenen gehad in de recente crisisjaren.

Dat Athene tussen het einde van de tweede wereldoorlog en begin van de jaren 1980 uit zijn voegen barstte, van een stad met een miljoen inwoners naar het viervoud, is uiteraard gepaard gegaan met een ware leegloop van het platteland en dus een relatieve verwaarlozing van de landbouw, traditioneel belangrijk in de nationale economie. Er werd dus ook nog nauwelijks geïnvesteerd in agrarische innovatie en productiviteitstoename, in een wereld die uitgerekend in die periode naar open en competitieve Europese markten aan het evolueren was, ook voor landbouwproducten. Tegelijkertijd kenden de grotere steden, Athene voorop, een massale toeloop van bevolkingsgroepen die helemaal geen eigen stedelijke cultuur hadden, vaak laaggeschoold waren en zich eerder moeilijk aanpasten aan het stadsleven en nauwelijks of erg moeizaam aansluiting vonden bij de noden van de lokale arbeidsmarkt van industrie, handel en dienstverlening.

Onder druk van de pijlsnel toenemende woningnood rezen karakterloze wijken van al even karakterloze appartementsgebouwen als paddenstoelen uit de grond, te snel en te voortvarend om ruimte te laten voor een goed door-dachte stadsplanning, ruimtelijke ordening en voorziening van efficiënt openbaar verkeer. Verkeersinfarcten en vooral het beruchte ‘nefos’, de geelgrijze wolk van vervuiling die in de jaren 1970-2000 de luchtkwaliteit in en rond Athene grondig verpestte, behoorden tot de meest notoire en zorgelijke gevolgen van dit alles. Athene was ook toen uiteraard nog een fascinerende stad dankzij de uitgebreide sporen van zijn antiek en Byzantijns verleden, maar het dagelijks leven in de stad was voor de modale inwoner materieel niet bepaald een pretje.

Positief in het beeld was anderzijds wel dat er in het inmiddels grootstad geworden Athene geen echt gevoel van onveiligheid bestond. Men leefde er weliswaar nerveus en opgejaagd door verkeer, drukte en algemene levensomstandigheden, maar tegelijkertijd toch ook in een soort onschuldige en ongecompliceerde gezapigheid, die men als het ware uit de dorpen van herkomst in de genen had meegekregen.

Athene was ook een diep Griekse stad, en zeker geen ‘wereldstad’. Tot het einde van de 20ste eeuw waren Italianen, Duitsers, Britten en Fransen zowat de kern van een hoe dan ook nogal beperkte buitenlandse gemeenschap die in de stad leefde en werkte. Athene en Griekenland in zijn geheel oefenden slechts geringe aantrekkingskracht uit op mensen van andere continenten. Ten dele had dit te maken met het feit dat Griekenland geen koloniale macht was

geweest in eerdere tijden en dus ook voor niemand als het voor de hand liggende referentiepunt in Europa gold; de kleine en weinig veerkrachtige economie en de taalbarrière deden vermoedelijk de rest.

Van Balkan-perspectief naar Europese deelname

Deze beschrijving is eigenlijk ook die van een stad, een land in de diepe Balkan, in vele opzichten ver weg van de maatschappelijke dynamiek van West-Europa. Het politiek isolement waaraan de internationale gemeenschap het Griekse militair regime tussen 1967 en 1974 onderwierp, accentueerde nog de afstand. Het verwondert dan ook niet dat precies de instorting van de kolonelsdictatuur in juli 1974 een belangrijk keerpunt was. De terugkeer naar de democratie betekende meteen ook dat de deur naar West-Europa en de toen nog ‘Europese Gemeenschappen’ wagenwijd opengesteld werd. Dat Griekenland toen geografisch alleen aansluiting had bij de rest van het ‘verenigd Europa’ mits een oversteek van de Adriatische Zee naar Italië, vormde geenszins een beletsel. Men ging er namelijk politiek vanuit dat Griekenland, als bakermat van de democratie, na de tweede wereldoorlog door de Amerikaanse Containment Policy gevrijwaard van wegdeemstering achter het IJzeren Gordijn, en sinds 1974 heuglijk herwonnen binnen de familie van Europa’s democratische landen, wel degelijk zijn plaats had binnen de constructie van Europese eenmaking. In 1981 werd Griekenland aldus het tiende lid van de Europese Gemeenschappen, al spoedig gevolgd door die twee andere Zuid-Europese landen die zich een jaar na Griekenland eveneens van hun dictatoriaal juk bevrijd hadden, Spanje en Portugal.

De omwenteling voor Griekenland was uitermate ingrijpend, dit vergt weinig betoog. In 1978 kocht de regering voor de stad Athene nog een vloot Hongaarse Ikarus-autobussen aan in een ruilhandelsovereenkomst waarbij de Hongaren in sinaasappelen betaald werden, drie jaar later was Athene de hoofdstad van de tiende EEG-lidstaat, net zoals de andere negen gehouden aan de moderne vrijmarkteconomie onder het supranationale toezicht van de Europese Commissie en het Europees Gerechtshof. Het contrast kan anekdotisch nauwelijks op meer sprekende wijze geïllustreerd worden.

Het Europees lidmaatschap integreerde het land met rasse schreden in de West-Europese realiteit, die bestond uit een eengemaakte markt voor goederen, diensten, personen en kapitaal en een uitgebreid arsenaal aan beleidsinstrumenten dat diende om de cohesie en economische convergentie onder lidstaten te verstevigen. Voor het eerst in mensenheugenis op grote schaal blootgesteld aan daadwerkelijk competitieve marktkrachten vanbuiten uit,

onderging de Griekse economie ongetwijfeld een massale uitdaging. De bedrijfswereld moest plots weerstand bieden, zich binnenlands in stand houden en op andere Europese markten zijn graantje proberen mee te pikken, dit alles in concurrentie met buitenlandse bedrijven die reeds vele jaren in deze competitieve omgeving functioneerden. Om deze scherpe bocht te nemen konden de Griekse ondernemingswereld en overheid rekenen op allerlei Europese fondsen ter financiering van infrastructuurprojecten, rentabiliteitsversterkende en innoverende investeringen, en administratieve stroomlijning. De absorptie van dat Europees geld liep echter ook over hindernissen met een bestuurswijze die op die middelendistributie niet behoorlijk voorbereid was en niet kon terugvallen op gevestigde transparante en geloofwaardige toewijzings- en controlemechanismen.

Griekenland leek desalniettemin eerder goed aan boord te zijn van de Europese trein. De welvaart ging onmiskenbaar de hoogte in, de modale Griek had het nog nooit zo goed gehad. En dat zag men trouwens ook aan de hoofdstad zelf, waar de dagelijkse levensomstandigheden duidelijk aan de beterschap waren met de aanleg van voetgangerszones in het centrum, een vrij geslaagde aanpak van de oorzaken van luchtvervuiling en allerlei andere tekenen die wezen op een verandering ten goede.

Een niet te verwaarlozen bijkomende factor van groei en welvaartsverhoging was vanzelfsprekend ook de expansie van het toerisme. In de jaren '70 was Griekenland nog een relatief verre en exotische vakantiebestemming, door wijlen Sabena nog bediend mits een tussenlanding in Wenen. Hellas had toen nog vooral aantrekkingskracht op echte cultuurgeïnteresseerden, die musea en archeologische sites opzochten, Agamemnon en Sokrates achterna. Maar toen de kapitaalcrachtige hotelontwikkelaars de geitenboer op Mykonos, Zakynthos, in Chalkidiki en langsheen de rest van de duizenden kilometer lange Griekse kustlijn uit het niets een bod kwamen doen op zijn nagenoeg waardeloos perceel zilte rotsgrond, was het hek van de dam: de geiten werden geslacht op het altaar van gemakkelijk verdiend geld, dat al even gemakkelijk aan het rollen werd gebracht in een doldraaiende consumptiemaatschappij. Wie blijft immers groenten telen en geiten kweken wanneer jaarlijks twintig of vijftientwintig miljoen op zon en vertier beluste toeristen voorbij defileren? En wie ruilt dan zijn tractor niet maar wat graag in voor een modieuze en comfortabele sedanwagen?

De aanhef van het nieuwe millennium voerde het land zelfs naar een hoogtepunt van euforie, toen Griekenland in het bestek van nauwelijks een jaar het Europees voetbalkampioenschap voor landenteams won, in 2004, nog in hetzelfde jaar de Olympische Spelen organiseerde zonder het minste incident of

de minste hapering, en in 2005 het Eurovisie liedjesfestival won. In de harten van zowat alle Grieken was hun land, zoals Elena Paparizou toen zong, “My Number One”. Ten gronde betekende dit allemaal niet zo bijzonder veel, maar het stuwde beslist het optimisme, zelfvertrouwen en het psychologisch klimaat mateloos de hoogte in.

De euforie zinderde ook nog helemaal na, toen de eerste onheilspellende financiële berichten rond het debacle van Lehman Brothers de Atlantische Oceaan overwoeien naar Europa. Griekenland zou wel grotendeels gespaard blijven van alle besmetting, zo luidde het, dankzij het feit dat ’s lands economie geografisch en qua productie en uitwisseling sowieso aanzienlijk minder verweven was gebleven met zijn basispartners in de EU, dan, zeg maar, België met Nederland of Frankrijk. En aanvankelijk leek het er inderdaad ook op dat Griekse bedrijven en banken minder last zouden hebben van de nefaste invloed van de financiële crisis van 2008 dan de kernlanden van de Europese Unie. Tot goed in de zomer van 2009 bleef het ondernemersvertrouwen in Griekenland dan ook beduidend boven dat van de rest van de eurozone. In dat jaar werd alvast ook nog verkiezingscampagne gevoerd door de grote partijen aan de hand van een retoriek die stelde dat er geen vuiltje aan de lucht was. Sommigen bazuinden zelfs de geruststellende slogan uit ‘er is geld genoeg’, opnieuw een kwistige regering in het vooruitzicht stellend, in volslagen miskenning van de financiële aggregaten van de centrale bank, maar wél tot groot jolijt van velen, politici, zakenlui, werknemers, gepensioneerden gelijk. Iedereen opgelucht en tevreden. Of toch bijna...

Landen als Griekenland waren tot de eurozone toegelaten, niet louter om politieke redenen, zoals men weleens beweert, maar ook omdat de invoering van de euro een cruciaal instrument was waarmee men kapitaal van het economisch kerngebied van West-Europa naar de periferie kon laten stromen, met het oog op een versterking van de cohesie en de convergentie van de Europese lidstaten onderling. In aanloop naar en tijdens de eerste jaren van het Grieks eurolidmaatschap zag men inderdaad een heel bemoedigende toename van de productieve bedrijfsinvesteringen in het land. Helaas kwam daar met de crisis een abrupt einde aan, vooral vanaf 2009.

Damokles, die andere Griek

Want plots viel het zwaard van die andere Griek, Damokles, recht op het hoofd en recht in het hart van een heel land.

Het was nochtans allemaal voorspelbaar. Reeds in het begin van de jaren 1990 waren de macro-economische scheeftrekkingen het onderwerp van

menig ambassaderapport en van menig artikel in de economische pers: ontsporende begrotingen, overmatig consumptiekrediet, een economische kringloop met een veel te ingrijpende en centrale overheidsrol, een loodzware investering-ontradende administratie om Byzantium jaloers te maken. Maar wie had toen buiten Griekenland oor voor de alarmbel van nuchtere analisten ter plaatse? Hadden bijvoorbeeld de nationale organismen die exportkredieten verzekeren op basis van de voortschrijdende macro-economische onevenwichten van Griekenland de kraan rond 2000 deels, laat staan helemaal dichtgedraaid voor de financiering van de export naar dat land, zouden de politiek en de exporterende wereld zich dan niet nijdig en geveinsd onbegrijpend gewenteld hebben? En, wie had oor in Griekenland zelf naar de oproepen van de schaarse moedige politici, die als pretbedervers erop wezen dat het zo niet verder kon?

Maar toen kwam de euro, en einde verhaal voor de duizelingwekkende spiraal van muntontwaardingen, die het onnoemelijke, uit de scheeftrekkingen gegroeide competitiviteitsdeficit van de Griekse economie meer dan twee decennia lang hadden weggemoffeld. In 1990 was de Griekse drachme namelijk ontwaard tot amper nog tien procent van zijn waarde in 1970, het gevolg van een eindeloze spiraal van depreciatie en inflatie. Na de toetreding tot de eurozone was er eenvoudigweg geen nationale munt meer die men naar believen kon devalueren; en dus traden de fundamentele tekortkomingen volledig en onverbidde op de voorgrond. De euro deed, in andere bewoordingen, Griekenland de das helemaal niet om, hij legde louter een veel te lang door allen, Grieken en anderen, miskend structuurprobleem bloot, waarvan men al geruime tijd kon weten dat het bij de eerste grote uitdaging een zware tol zou eisen. Het is daarom amper verwonderlijk dat bij het overwaaien van de financiële crisis uit de Verenigde Staten naar Europa, Griekenland niet het eerst, maar nadien beslist wel het zwaarst getroffen werd. Niemand was er klaar voor, men had dat zwaard van Damokles niet zien vallen.

Een tweede zekerheid in dit verband is dat we straks, wanneer we de geschiedenis van deze Europese periode zullen schrijven, ons uitermate gelukkig zullen prijzen dat we op de tekortkomingen van de euroconstructie zijn geweest door een Griekse economie die amper twee procent van de economie van de eurozone voorstelt. De factuur zou beslist van een andere orde geweest zijn indien we – het had evengoed gekund – via een dossier in een grote lidstaat attent gemaakt waren op de caveats van het euro-arrangement.

Ook voor de conceptie van het juiste responsbeleid tegenover ‘het Grieks probleem’, ten slotte dan toch alom geïdentificeerd in 2009-2010, was nie-

mand eigenlijk klaar, noch in Griekenland, noch erbuiten. In Athene dacht de landsleiding aanvankelijk de klus te kunnen klaren met wat tijdelijke en oppervlakkige besparingen, zonder het inzicht dat een diepe structurele ingreep onafwendbaar was; in Europa bestond dit inzicht wel, maar ageerde men te laat, te aarzelend, te afgemeten en te mechanisch.

Ten slotte kwamen er wel de zogenoemde ‘memoranda’, dwingende afspraken voor een alomvattend en ambitieus herstelbeleid met financiële steun vanuit de EU, met de zegen van het Internationaal Muntfonds. Zij waren vooral gericht op groeibevordering op langere termijn en op sanering van de openbare financiën, door terechte structurele ingrepen te bepleiten op het vlak van marktliberalisatie, verbetering van de belastinginning, hervorming en afslanking van het bestuurlijk apparaat, enz. De onderhandeling van die memoranda en de periodieke evaluaties van hun tenuitvoerlegging door de Griekse regering, waren telkens opnieuw momenten van hoogspanning en grote politieke onzekerheid: de confrontatie van weerstanden in Griekenland tegen sociale afbouw en tegen de afbraak van ‘heilige huisjes’ enerzijds, en anderzijds het ongeduld van de Europese partners die aandrongen op een resoluter Grieks engagement om te hervormen en te saneren tegen hoog tempo, in ruil voor de steun die Griekenland broodnodig had om het hoofd boven water te houden. Dat Portugal, verzeild in een zeer gelijkaardige situatie erin slaagde op een drietal jaar de cyclus van de ‘memoranda’ te doorlopen en terug min of meer op eigen benen te staan, daar waar Griekenland daar quasi een decennium zal over gedaan hebben, heeft op de eerste plaats te maken met het feit dat de politieke partijen in Portugal meer en harder aan dezelfde kant van het touw hebben getrokken en de hachelijke situatie minder hebben benut als strijdtoneel onder mekaar. In Griekenland leidde de verdeeldheid onder politieke partijen daarentegen meermaals tot de onderbreking en zelfs de ommekeer van het herstelbeleid, net op het ogenblik dat de situatie tekenen van beterschap begon te vertonen.

Hoe dan ook, ook zonder deze weerstanden binnen de Griekse politiek, of van vakbonden en brede maatschappijgeledingen, zou geen enkele termijn-aanpak het land kunnen behoed hebben voor een zware terugval. In grote delen van de bevolking is het beschikbaar gezinsinkomen gehalveerd, een combinatie van salarisdaling, belastingverhoging en de last die zowat elk gezin moet torsen voor het onderhoud van zijn werklozen. Nochtans was slechts tot in 2011 de sociale reactie heftig; nadien kwam geleidelijk aan de berusting, met als verdere fase een gevoel van uitzichtloosheid, vooral bij de jongeren, aan wie de facto het elementaire recht ontzegd werd om voor zichzelf een ‘leven’ op te bouwen, een gezin te stichten, te dromen van een toe-

komst. Een en ander is uitgemond in een aanzienlijke exodus van gediplomeerde en goed opgeleide jongeren die dan maar elders in Europa, in Noord-Amerika of Australië hun kans gingen wagen. Duizenden Griekse dokters zijn bij voorbeeld momenteel aan de slag in Duitse, Franse, Belgische, Nederlandse en andere hospitalen. Dit trauma van massale hersen- en kennisvlucht zal het land nog lang achter zich aan slepen en is misschien wel een van de meest hardnekkige littekens die de crisis zal nagelaten hebben.

Een blik vooruit

Maar, trauma of niet, Hellas kan prat gaan op een onverzettelijke overlevingscapaciteit, waarvan doorheen de geschiedenis meermaals het bewijs is geleverd. Veel sociaal leed ten gevolge van de crisis is opgevangen door onderlinge solidariteit in de uitgebreide familie, onder vrienden, met de beschikbare middelen. Bovendien kwam Griekenland bij de aanvang van de crisis uit een langdurige groeiperiode waardoor er toch hier en daar wat reserves waren opgebouwd die konden aangesproken worden om toch een ‘waardig’ bestaan te blijven leven, zelfs onder de druk van scherp inkomensverlies. Men notere bij voorbeeld dat het Bruto Binnenlands Product van Griekenland vandaag de dag toch nog steeds op het niveau van het jaar 2000 ligt: hieruit valt af te leiden dat in essentie enkel de groei van de periode tussenin weggesmolten is.

Tien jaren crisis zijn evenwel toch uitputtend. Het is dus hoogst tijd dat er kentering komt. En die is geleidelijk aan wel in zicht, ook al had men beduidend verder kunnen staan, mits wat meer politieke eensgezindheid en samenwerking. Dat die prille verbetering helaas sociaal nog niet echt merkbaar is, kon bovendien verwacht worden: een economische heropstarting sijpelt immers nergens en nooit meteen tot de basis door onder vorm van tastbare sociale versteviging.

Wat er ook van weze, de periode waarin het land jaar na jaar aankeek tegen een inkrimping van zijn economie en een daling van de investeringen is nu duidelijk voorbij. Dat schept hoop en vertrouwen dat de zaken thans de goede kant opgaan. Men weze nochtans realistisch: de welvaart die brede bevolkingslagen voorafgaand aan de crisis als normaal aanvoelden, steunde eigenlijk vooral op ongebreidelde kredietopnames en schulden zijdens alle betrokkenen, gezinnen, bedrijven en overheid; dit scenario komt uiteraard niet terug, en dat is voor iedereen maar goed ook. Maar het impliceert eveneens dat de Griek zijn welvaartperceptie na het herstel een stuk lager zal moeten bijstellen, vergeleken bij wat voor de crisis gangbaar was. Hier staat dan weer tegenover dat het nieuwe, ietwat lagere welvaarniveau op een gezon-

dere leest geschoeid zal zijn, langer houdbaar, en beter bestand tegen externe schokken en tegenslagen.

Een zekerheid voor de nabije toekomst is ook dat Griekenland nog een tijdlang nauwlettend door zijn partners in de eurozone in het oog zal gehouden worden en in het gelid zal moeten blijven onder toezicht van de financiële markten; want ook nu het tijdperk van memoranda een formeel einde neemt, in augustus 2018, en Griekenland geacht wordt zijn schulden weer op eigen kracht en tegen marktvoorwaarden te herfinancieren, is het duidelijk dat het land nog heel wat werk voor de boeg heeft om de inmiddels grotendeels rechtgetrokken onevenwichten van overheidsbegroting en handelsbalans nu ook nog te consolideren en zodoende het pad naar betere en stabielere tijden veilig te stellen.

Eindbemerkingen

Toegegeven, in de loop van de laatste tien jaar is de pers- en andere berichtgeving over Griekenland meestal voorzichtig negatief tot vernietigend geweest, soms zelfs regelrecht en onheus krenkend voor een geheel volk. Terecht wordt de verantwoordelijkheid voor wat in het land zo diepgaand fout gelopen is, bij de eigen Griekse maatschappij gelegd, leiders en bestuurders, bevolking en kiezers gelijk. Maar de eerlijkheid van de historische feiten gebiedt ons te erkennen dat er ook buiten Griekenland verantwoordelijkheden liggen: men noeme het desnoods schuldig verzuim om de dolle wedloop van schuldenaccumulatie tot een halt te brengen door gewoon kredietlijnen droog te leggen. Het had gekund. Men koos ervoor het niet te doen, en daartoe heeft men toendertijd natuurlijk ook wel zijn mercantiele en misschien andere redenen gehad, waaraan velen thans liever niet herinnerd worden.

Veel belangrijker dan het uitdelen van goede en slechte scores voor voorbije zaken, is echter de vaststelling dat het land met zijn toetreding tot de euro en vooral met zijn toch wel heftige strijd om de Griekse positie binnen de eurozone vervolgens ook te vrijwaren, een resolute keuze pro-Europa heeft gemaakt. Dat lijkt evident, het is het echter niet, wanneer men het historisch perspectief in acht neemt van Griekse politici die in de jaren 1980 nog in het regeringszadel werden gekatapulteerd vanop een electoraal platform om de NAVO en de toen nog zo genoemde Europese Gemeenschappen te verlaten; of wanneer men het contrast aanschouwt tussen de Europees voelende, meer-talige en mondige jongerenbevolking van vandaag en de volksgeest van enkele decennia terug, mentaal nauwelijks met West-Europa verbonden, iet-

wat krampachtig en nostalgisch verscholen in de eigenheid van de diepe Balkan.

En ook nog dit: alle menselijke misère van crisis ten spijt, de Griekse bevolking heeft nooit aan zijn zin voor solidariteit verzaakt. Georganiseerde structuren voor vrijwilligerswerk mogen dan in dit land wel dun bezaaid zijn, het heeft het Griekse individu niet echt belet bij te springen, zijn medemens uit de nood te helpen, in de uitgebreide familie of daarbuiten. Dit is ook de verklaring waarom de nochtans lang aanslepende en diepe crisis in feite relatief weinig mensen zonder enige vorm van sociaal vangnet heeft achtergelaten, ofschoon de publieke voorzieningen daartoe schromelijk ontoereikend zijn. Er slapen minder Atheners dakloos op straat dan wat zich in vele steden van West-Europa en Noord-Amerika afspeelt, ook zonder dat daar crisis heerst. Wie helaas wel in Athene op straat, in parken en op weleer charmante stadspaleizen slaapt, zijn een deel van de talrijke vluchtelingen en migranten, die de Griekse buitengrens van de Europese Unie sinds meerdere jaren dagelijks blijven overschrijden, vaak op de vlucht voor oorlog en geweld, en die in Griekenland gestrand zijn, aan de voet van intra-Europese, al dan niet virtuele muren. Ook dit is een verhaal van solidariteit en van een gedeelde verantwoordelijkheid, die de Griekse armslag ver te buiten gaat...